

חטא העגל - העבודה לה' אך על פי ההיגיון - המשך (צז-צח)

אבל לא היתה בחטא זה חריגה מכלל הציות למי שהוציאם ממצרים, אלא עברו על אחד מציווייו, כי הוא יתעלה אסר את התמונות, והם נטלו לעצמם תמונה. היה עליהם להתאזר בסבלנות ולא לקבוע לעצמם סמל וכיוון-תפילה, מזבח וקרבנות. היה זה על-סמך היומרה-להסתמך-על-השכל של האסטרוולוגים ובעלי הקמיעות שביניהם. הם טענו שמעשיהם שעל-פי השכל מתקרבים למעשי האמת. משולים היו בזאת לבור שְׁצִינָה²⁵¹, שהשתלט על אוצר הרפואה והרג את האנשים שקודם לכן הפיקו ממנו תועלת. עם זאת לא היתה מטרת האנשים לחרוג מן הציות, אלא התאמצו, לטענתם, לציית. לכן פנו אל אהרן. מטרתו של אהרן היתה לגלות מה שמסתתר בלבם, וסייע במה שעשו, ודבק בו גנאי שהרי הוציא את המרי שלהם מן הכוח אל הפעל.

פרשה זאת מבעיתה ומתגנית בזמננו, כי היום אין אצל רוב הדתות אובייקטים מעוצבים לעבודת האל²⁵². אך בימים ההם הקלו בדבר, שהרי בני כל הדתות נטלו לעצמם תמונות. ואלו היה חטאם שהם לקחו מתוך בחירתם בית כלשהו לעבוד בו את האל, ועשאוהו כיוון-תפילה שלהם, והיו מקריבים בו קרבנות ומרוממים אותו, לא היה זה נחשב [בעינינו] לחטא גדול, כי אנו היום לוקחים בתיים, מרוממים אותם ומתברכים בהם. ויש שאנו אומרים שאלהים שוכן בהם והמלאכים אופפים אותם²⁵³. לולא ההכרח ללָכֵד את ציבורנו היה זה מגונה, כשם שבימי המלכות נתגנו אנשים שהשתדלו לקחת בתיים לעבודת האל שנקראו בָּמוֹת. המעולים שבמלכים הרסו אותם, כדי שלא ירוממו אלא את הבית שבחר בו אלהים במתכונת שציווה עליה²⁵⁴. בו לא נתגנו התמונות שהוא ציווה עליהן, הלא הן שני הכרובים.

למרות זאת, עובדי העגל נענשו בו ביום ונהרגו. מספרם הגיע לשלושת אלפים בערך מכלל שש מאות אלף. הַמֶּן המשך לרדת לפרנסתם²⁵⁵, הענן - להעניק להם צל, והאש -

הערות - ילמד עננים דרכו

251 לעיל סעיף עט.

252 פעמים רבות שאלות מעין אלו של המלך לוקות בחסרון זה. אבותינו עמלו רבות עד שהעלו את המוסר ואת הדעת בעבודת ה', ואנו מסתכלים על התמודדויותיהם בזלזול וחושבים שהם היו קטנים מאתנו. אולם ההפך הוא הנכון. וכבר תקף מנשה המלך את רב אשי שטעה בעניין זה, כמבואר בסנהדרין קב,ב.

253 עיין מגילה כט,א.

254 אכן כמה קשה לקיים דברי חז"ל שספר תורה שכתבו מין - ישרף עם אזכרותיו! (גיטין מה,ב; שו"ע יו"ד רפא,א; שו"ע או"ח לט,א)

255 כדברי הגמרא בשבת פח,ב על הפסוק "נרדי נתן ריחו": "אמר רב: ועדיין חביבותא היא גבן, דכתיב: 'נתן' ולא כתב הסריח". והנה זו קושיה גדולה על הנצרות שהעצימה בדרשותיה את חטא העגל, מבלי להסביר כיצד המשך האלוה לבחור בישראל ולהשרות בהם שכנתו. חטא העגל והקשר

להנחותם. הנבואה נפוצה ורבתה בקרבם. לא נלקח מהם דבר מן הדברים שניתנו רק להם. למעט שני הלוחות, ששבר אותם משה, עליו השלום. אחרי כן התפלל עליהם שיוחזרו, והם הוחזרו, ונתכפר להם²⁵⁶ אותו החטא²⁵⁷.

הערות - ילמד עגונים דרכו

שאחריו - לא רק שאינם עדות לחסרונם של ישראל, אלא להפך, הם העדות שהקשר בין ישראל לקב"ה אינו תלוי במעשים כלל.

ויש שמקשים על עניין נצחיות הקשר שבין ה' לישראל מדברי ה' בדברים (ט,יד): "הרף ממני ואשמידם" ומדבריו בשמות (לב,י): "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם". אולם חז"ל (ברכות לב,א) למדו שלא התכוון הקב"ה אלא לעורר את משה לתפילה עליהם, ככתוב "הרף ממני", "הניחה לי". הרי שכל הכעס והאיזם לא נועדו אלא כדי להוכיח שהברית לאבות והקשר שקשר ה' את שמו בישראל - חזקים יותר מכל כעס על חטא, כמו שמשה מברר בתפלתו. נמצא שחטא העגל עצמו הוא העדות לנצחיות הקשר של ה' וישראל. והראיה שעד שה' קיבל את תפילת משה, שנאמר (דברים י,י): "וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא לא אבה ה' השחיתך", המשך המן וכו'. הרי שמצד אחד היו נזופים על החטא ומשה לקח את האוהל וכו', ומצד שני לא בטלה סגולתם. הרי שלא מאס בהם אלא רק קצף עליהם.

256 לישראל העונש האלוהי אינו נקמה אלא ניקוי וטיהור - עיין לקמן ב,מד: "הפכנו נושאים בעול בשעה שהעולם בשלווה ובמנוחה. הצרות הפוקדות אותנו גורמות לתיקון דתנו, לטהרת הטהור מבינינו ולפליטת הסיגים מתוכנו. ובהיותנו טהורים ומתוקנים ידבק הדבר האלוהי בעולם הזה". אם כן, אין להזכיר לישראל את החטא ההוא, שהרי הקב"ה סלח להם. והעדות לכך היא חזרת השכינה וכל הסגולות שהיו בהם. [נאף שדרשו חז"ל על הפסוק: "וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם", שהקב"ה חילק את העונש לתשלומים במהלך הדורות - הסליחה מיידית והתיקון ארוך. וגם ממדרש זה ניתן לראות שהקב"ה אינו רוצה בכילוי ישראל ח"ו אלא בטיהורם מהחטא ובשמירת הקשר עמם.]

257 אם כן, תשעה הסברים לחטא של העם הנבחר:

- א. החולשה לעבוד את האל על ידי דבר מוחשי שאליו יכוונו היתה חולשה כללית באומות וממנה הושפעו גם ישראל.
- ב. לישראל הובטח דבר מוחשי אך היה עיכוב בקיום ההבטחה.
- ג. משה עלה ללא שהכין את העם להמתנה מרובה וזה יצר ספק בעם שמא הם צריכים לדאוג לו לתחליף.
- ד. לא היתה הדרכה ברורה מה יש לעשות במצב זה ונוצרה מחלוקת בעם מה לעשות.
- ה. היו ביניהם אנשי טליסמאות שהכשילו אותם.
- ו. לא התכוונו להחליף את האל אלא את משה, ולעבוד דרכו את האלוה. במילים אחרות: לא חטאו בעבודה לאל אחר אלא בעשיית פסל ותמונה.
- ז. מדובר בחלק קטן מהעם ולא כל העם.
- ח. הצורך נראה טיפשי ושפל בימינו ולכן גורם לשפיטת המעשה כדבר מבוז, אך באותם הימים היה שכיח ומקובל.
- ט. עשו תשובה וגם נענשו והתנקו וכיפר וסלח להם על המעשה.

צח

אמר הכוזרי: תמכת בדעת²⁵⁸ כמה שהאמנתי ושראיתי בחלומי²⁵⁹, שאין אדם מגיע אל הדבר האלוהי אלא בציווי אלוהי, כלומר, במעשים שאלהים מצוה עליהם. שאם לא כן, הרי רוב בני-אדם מתאמצים²⁶⁰, אפילו האסטרוולוג, בעל הקמיעות, עובד האש, המאמין-בשני-אלים, וזולתם.

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע בני לוי לא הרגו את אהרן בשעה שהרגו את עובדי העגל? האם מעשה בני לוי היה מנוגד למעשה אהרן או המשך ישיר שלו?
- ✦ מהי הדרך הנכונה לביעור חטאי עם ישראל, אם לא על ידי הכשלתם? האם זה קשור לעבודת הכהונה שקיבל אהרן?
- ✦ מהו הקושי שבהריסת הבמות בימי המלכים? מדוע יש שפחדו להרוס אותן וראו בהריסתן

הערות - ילמד ענויים דרכו

258 ריה"ל השתמש בשאלת המלך על הכישלון של ישראל, למטרה שכישלון זה נועד - להורות תשובה לרבים, דהיינו דווקא מתוך כך ללמד את אומות העולם שאין לעבוד את האלוה בהשתדלות אנושית אלא רק על פי רצון האלוה. נראה לי שמשום כך החטא מעומעם בתורה, והוא נתפס במבט ראשוני כעבודה זרה גמורה, כדי שבתחילת לימודו תחרט בנפשו של האדם חומרת המעשה, ואחר כך כשילמד את דברי ריה"ל יבין שגם עבודת האל על פי השתדלות אישית היא מעשה חמור. אך אם מראש היו כל הטענות נכתבות בתורה במפורש, היינו מקטינים את החטא ולא מבינים מדוע ה' החמיר עמם. ועיין עין איה לשבת נה,ב אות נד.

259 כי החלום שונה מנבואה. אפילו בחלום אמת אפשר שיהיו בו דברים בטלים. החלום אינו נותן ודאות אלא מעורר לכירור. לעומתו, נבואה היא ידיעה אמיתית מוחלטת, ואז מתאמתים לנביא ברגע כל יסודות האמונה; כדבריו לקמן ד,ה. בביאור אופן הגעת חלומות אמת ואופן הגעת הנבואה והחילוק ביניהם - עיין דרך השם ג,א,ו; ג,ד-ו; ה,ב-ג. וז"ל הרמב"ם במו"נ ב,מא: "כל המופיע באחת מארבע הצורות הוא נבואה ואומרו נביא. ואילו מה שנאמר על אודותיו: 'ויבא אלהים אל פלוני בחלום הלילה' - אין זאת נבואה כלל ואין אותו אדם נביא. זאת מפני שמשמעות (הדברים האלה) שבאה מלפני האל הערה לעורר את תשומת לבו של אותו אדם וביאר לנו שהערה זאת היתה בחלום. שהרי כשם שהאל מסבב את יציאתו של איש אחד להציל איש אחר, או לאברו, כן הוא סיבב שיארעו דברים אשר הוא רצה שיארעו בראיית חלום. שכן אין לנו ספק שלבן הארמי רשע גמור וגם עובד עבודה זרה. ואבימלך, אף כי היה איש צדיק בעמו, אמר אברהם אבינו על עירו וממלכתו: 'רק אין יראת אלהים במקום הזה'... דע זאת והתבונן בהבדל בין אומרו: 'ויבוא אלוהים' לבין אומרו: 'ויאמר אלוהים', ובין אומרו: 'בחלום הלילה' לבין אומרו: 'במראות הלילה'". וע"ש גם בפרק מב בעניין הגר ומנוח ויוסף.

ובזה טעה והטעה מיכה גודמן, שניסה לטעון שהמלך קיבל נבואה, וזאת על מנת לערער מתוך הספר עצמו את הקביעה שגוי אינו יכול להגיע לנבואה.

260 ואכן הטעות של חטא העגל ממשיכה להתגלגל בעולם, עד שניתן לומר שרבים מהקלוקלים הגדולים בעולם לא נבעו מתאוה יצרית לחטא, אלא מאנשים שרצו לעבוד את האל על פי הכנתם, ובוזה הרבו נזקים לבלי חוק.

- מרידה בקב"ה? מדוע רק למשה היה הכוח לכלות את העגל?
✦ כיצד ניתן להסביר את העובדה שלאחר שהקב"ה אמר "ויחר אפי בהם ואכלם" והמשיך לכעוס עליהם ארבעים יום, עדיין הוא המשיך להוריד להם מן?
✦ מדוע פרסמה התורה את חטא העגל? מה הוא בא להורות לעולם?
✦ האם החטא מלמד על הקטנות הרוחנית של עם ישראל או על מעלתם?